

KVALITET

INTEGRITET

ENTUSIASME

LAGSPILL

Nasjonalparkene under press fra mange hold

Globalt sett er de fleste nasjonalparker i dag lokaliteter under stort press fra ulike hold. Det er et økende press på å skaffe økonomisk avkastning fra utmarksressurser. I utviklingsland gir dette seg blant annet utslag i en politisk agenda som søker å koble nasjonalparker og miljøforvaltning med fattigdomsbekjempelse. I den vestlige verden gir det seg ofte uttrykk i økt satsing på naturbasert turisme og økte krav fra lokalsamfunn i distriktene om å få utnytte verneområder kommersielt.

En annen verdensospennende drivkraft er regionalisering og ønsket om økt lokal medvirkning. Ytterligere faktorer i mange land er høy befolkningsvekst og dermed økt press på jordbruksarealer, vilt osv.

Noen steder forsterkes problemene av konflikter rundt tradisjonelle landrettigheter. Viktige er også endringer i befolkningens verdigrunnlag; visse grupper får større innflytelse på miljøforvaltningen, næringsinteresser får større spillerom i forhold til allmennhetens ikke-kommersielle interesser.

God og langsiktig forvaltning krever stor økonomisk og faglig innsats. Hittil har nasjonalparkforvaltningen i Norge vært prioritert politisk, faglig og kanskje særlig økonomisk på et nivå som ligger svært langt under det som er «state-of-the-art» internasjonalt.

Viltopplevelser, der både planteetere, som denne giraffen, og rovdyr sees regelmessig og tildels i store antall, har vært selve motoren i turismeindustrien i mange afrikanske nasjonalparker og viltreservater.

Foto: Bjørn P. Kaltenborn, NINA

BETYDELIG NÆRINGSVIRKSOMHET I NASJONALPARKENE

Det foregår mye mye næringsvirksomhet i og rundt norske nasjonalparker. I de tre nasjonalparkene som Norsk institutt for naturforskning (NINA) har studert (Dovre-fjell-Sunn-dalsfjella, Femundsmarka og Reisa nasjonalparker) er næringsaktiviteten i grove trekk omtrent like høy som for gjennomsnittet av utmark ellers i Norge.

Næringsvirksomheten i nasjonalparkene er knyttet til både turisme og landbruk, og det ser ut til å være en hurtig vekst i aktivitetsbaserte tilbud og bedrifter.

Internasjonale erfaringer tyder på at turisme og næringsutvikling vil gjøre seg mer gjeldende i nasjonalparkene i årene som kommer. Erfaringene viser også at forsøkene på å kombinere naturvern med næringsutvikling byr på mange dilemmaer og utfordringer, men også muligheter. Det er meget krevende å kombinere effektivt vern av biodiversitet over større områder med svakt regulert næringsutvikling eller en utelukkende lokalbasert forvaltning. Sistnevnte har ofte et for snevert og lokalt perspektiv, og kommunal forvaltning har sjelden incentiver til å ivareta nasjonale eller regionale hensyn på miljøsektoren.

Nasjonale retningslinjer

All erfaring tyder på at lokal planlegging og utnytting må samordnes over større regioner, og at det må nasjonale retningslinjer og virkemidler til for å oppnå en økt bruk av disse fjellområdene til turisme, uten at skadene på natur- og kulturmiljø skal bli for omfattende. Det må derfor legges mye arbeid i å utarbeide

Femundsmarka er mindre preget av næringsaktivitet enn Dovrefjell-Sunn-dalsfjella. Foto: Bjørn P. Kaltenborn, NINA

konkrete vermemål som legger klare føringer for den senere forvaltningen av området.

Utbygging av fjelloverganger er alvorlig

Et annet sentralt moment er at noen områder er langt mer sårbare enn andre. I dag er for eksempel den gradvise utbygging av fjelloverganger i form av veier, jernbane, kraftlinjer og hytter spesielt alvorlig. Dette er historisk sett sentrale trekkrunder for villreinen og enkelte andre større pattedyr og fugler, samt viktige leveområder for andre arter. I enkelte områder kan noen få hundre hytter gi langt større økologiske konsekvenser enn mange tusen hytter ville ha i et annet område. I mange land arbeides det nå målrettet med å opprette eller styrke korridorer mellom eksisterende verneområder. Formålet er særlig å gjøre det mulig for dyr å bevege seg mellom livsnødvendige områder som ellers ligger isolert. I Norge er det viktig å sette økende fokus på en forvaltning som ser de store nasjonalparkene i Sør-Norge i sammenheng, og/eller legge strenge restriksjoner på utbygging i de mest sentrale fjelloverganger mellom de største parkene.

Lite samordnet planlegging

Det er i dag lite samordnet planlegging av utviklingen i fjellet i Norge. Det er kun i de vernede områdene man i praksis har mulighet til å styre utviklingen på en kontrollert og effektiv måte. Utviklingen ellers

i utmark er i hovedsak preget av en «bit-for-bit»-utbygging med fortsatt økning i utbygget infrastruktur i form av hytter, veier, vannkraftutbygging, kraftlinjer med mer.

NINA Fagrapport 72

Øystein Aas (red.), Odd Inge Vistad, Børre Dervo, Nina E. Eide, Bjørn P. Kaltenborn, Hanne Haaland, Oddgeir Andersen, Hanne Svarstad, Margrete Skår, Christian Nellemann: «Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet»

DE FLESTE INNGREP I UTMARK ER IRREVERSIBLE

De fleste inngrep i utmark er irreversible; de kan ikke fjernes uten svært stor og kostnadskrevenende innsats (økonomisk og politisk).

Det er for eksempel neppe mulig å fortsette å bygge rundt 5000 hytter med tilhørende infrastruktur i året og samtidig unngå irreversible negative effekter på villreinstammene i Sør-Norge, samt andre negative konsekvenser for dyreliv og for deler av allmennhetens friluftsliv.

På den annen side kan man enklere styre ferdsel i nasjonalparker og både øke og redusere bruksnivået ved å bruke regelverk, så lenge en ikke er i

konflikt med allemannsretten. Men denne vurderingen er avhengig av hva som skjer framover med muligheten for motorisert ferdsel i fjellområdene: Langs en vei er det mulig å regulere, stoppe eller kontrollere bruken, mens muligheten for å styre og kontrollere bruken av for eksempel snøskuter har vist seg vanskelig der slik bruk først har fått en viss posisjon.

Hyttebyene, som står for store økonomiske verdier direkte og indirekte, ligger tildels tett inntil nasjonalparker og sårbare biologiske ressurser, og de er en betydelig trussel mot dyrelivet som bruker arealer både innenfor og utenfor verneområdene. De repre-

Fjellreven er en spesialistart som er mer utsatt for endringer som følge av menneskelig aktivitet enn generalistarter som rødreven. Foto: Skuggsjå

senterer muligens også en slag «standard» på hvilken økonomisk gevinst det er mulig for grunneiere og lokalt reiseliv å få ut av utmarka, når en satser «på rette måten». Dette kan fort være en trussel for en god dialog mellom verneinteresser og reiselivsinteresser.

Fjellområdene må sees mer i sammenheng

Det er økende behov for å se fjellområdene, spesielt i Sør-Norge, mer i sammenheng; vi må blant annet vurdere om det kan gjøres tiltak som bidrar til at viktige områder blir en større økologisk helhet enn i dag ved å legge mer vekt på å bevare og styrke sårbare overganger. Dette vil sannsynligvis kreve en form for nasjonale retningslinjer for hvordan fjellområdene skal utnyttes i framtida. Punktet er sentralt både for framtidig

forvaltning av natur og utvikling av næringsliv og en nasjonalparkstab. Spesielt ligger forholdene godt til rette for at Rondane, Dovrefjell-Sunnaldsfjella, (etter hvert den planlagte Reinheimen), Jotunheimen og Jostedalsbreen med mindre, tilhørende verneområder sees som et sammenhengende nasjonalparkkompleks; dette krever tilsvarende ressurser i form av midler, personale og forvaltningsstrategi for næringsliv, hyt-

tebygging og naturforvaltning. Tilsvarende kan den planlagte Junkerdal/Balvatn ses i sammenheng med verneområdene ved Sulitjelma, Rago, Padjelanta, Sarek og Store Sjøfallet, som områder som kan gjøres til gjenstand for en mer sammenhengende forvaltning. Og videre for norsk-svenske (delvis planlagte) verneområder i grensetraktene mellom Trøndelag/Hedmark og Jämtland /Kopparberg.

BESTILLING:

NINA Fagrapport 72

kan bestilles fra NINA v/ informasjonssjefen. Pris kr.: 200.- + porto

REDAKTØR:

Tor B. Gunnerød

LAYOUT:

Ingrid Brandslet
Kommunikasjonssesjonen ved NINA

REDIGERING OG PRODUKSJON:

Hans Georg Jürgens

TRYKK:

Trykkerihuset Skipnes AS

ISSN 1503-5158

Parker i fare

En fortsettelse av dagens forvaltning av nasjonalparkene med utilstrekkelig innsats både lokalt og nasjonalt, vil sannsynligvis medføre en økning i bygd infrastruktur og hyttebygging og assosiert miljøpress mellom eksisterende parker. De gjenværende parker vil, dersom denne trenden fortsetter, kunne ligge igjen som vernede «øyer» i landskapet med begrenset verdi for fauna på grunn av for liten størrelse, samtidig som potensialet for næringsliv er redusert, som følge av manglende organisering, manglende økonomisk støtte fra sentralt hold og manglende helhetlig strategi. Dette kunne føre til betydelig reduserte miljøkvaliteter og lite handlingsrom både for å sikre verneverdiene og for å utvikle et mer allsidig næringsliv knyttet til utmark.

Verdensomspennende nett av nasjonalparker

De første nasjonalparkene ble etablert i Nord-Amerika, der et politisk grunnlag ble skapt skapt for ideen om at det moderne samfunn måtte ta vare på naturen for framtidige generasjoner. Ideen fikk kraft fordi den målrettet for-ente naturvern som del av den moderne nasjonsbygging med en invitasjon til brede lag av befolkningen om å oppleve og bruke den storslåtte naturen til opplevelse og rekreasjon. Samspillet mellom bruk og vern var med andre ord en forutsetning for nasjonalparkene fra deres spede begynnelse.

Andre land i Europa, Afrika og Asia tok raskt etter, og i dag har vi et verdensomspennende nett av nasjonalparker og andre typer verneområder som nå

dekker over 10 prosent av verdens landareal, men med ganske skjev fordeling fra land til land og kontinent til kontinent. Verdens naturvernunion (IUCN) har utarbeidet en global standard for seks hovedtyper verneområder, basert på økologiske kriterier og ulike forvaltningsmål. Systemet er bredt og retningsgivende. I de fleste land finner vi tilpasninger som mer eller mindre harmonerer med IUCN-systemet. Innretningen av verneområder reflekterer lokale miljømessige, bruksmessige og politiske forhold i de ulike land, og det er ikke nødvendigvis relevant å sammenligne, og langt mindre å sette likhetstegn, mellom en nasjonalpark i ett land med en nasjonalpark i et annet.